

ALANYA

TARİH ve KÜLTÜR

SEMİNERLERİ III

1996 • 1997
1998 • 1999
2001

9. TARİH VE KÜLTÜR SEMİNERİ 1999

KATILANLAR

ALANYA'DAN KAYSERİ'YE, ALAEDDİN KEYKUBAD'DAN GEVHER NESİBE'YE	359 - 368
<i>Prof. Dr. Hüseyin SİPAHIOĞLU</i>	
ALANYA KALESİNİ KORUMAK	369 - 372
<i>Prof. Dr. Oluş ARIK</i>	
KIZIL KULE İLE TERSANE ARASINDAKİ DENİZ SURU ÜZERİNDE BAZI TESPİTLER	373 - 376
<i>Yrd. Dr. Kenan BİLİCİ</i>	
ALANYA BAYRAĞI ÜZERİNE BİR DENEME	377 - 378
<i>Musa SEYİRCİ</i>	
ALANYA SARAYI ÇİNİLERİNE BİR BAKIŞ	379 - 380
<i>Dr. Leyla YILMAZ</i>	
ALANYA MÜZESİ YAZITLARI	381 - 386
<i>Dr. İsmail KARAMUT</i>	
ALANYA ÇEVRESİNDEKİ İMPARATOR KÜLTLERİ	387 - 398
<i>Dr. Bilal SÖĞÜT</i>	
KARAMANOĞULLARI DÖNEMİNDE ALANYA VE ÇEVRESİNDEKİ YAPILARDAN ÖRNEKLER	399 - 402
<i>Yrd. Doç. Dr. Nermin Şaman DOĞAN</i>	
KALE KİLİSESİNİN BİZANS SANATINDAKİ YERİ VE ALANYA İÇİN ÖNEMİ	403 - 404
<i>Yrd. Doç. Dr. Yılmaz BÜKTEL</i>	
ALANYA AĞZININ ESKİLİĞİ ÜZERİNE	405 - 406
<i>Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR</i>	
ALANYA AĞZI ÜZERİNE TESPİTLER	407 - 418
<i>Yrd. Doç. Dr. Can ÖZGÜR</i>	
ALANYA YÖRESİNDEN DERLENEN DÖRT HALK TÜRKÜSÜ ÜZERİNE	419 - 425
<i>Doç. Dr. Tülay UĞUZMAN (ER)</i>	

ALANYA KİTABELERİ PROJE RAPORU	426 - 428
<i>Prof. Dr. Ali YARDIM</i>	
ALANYA'NIN TÜRKLER TARAFINDAN FETHİ VE SONRASINA DAİR BAZI DÜŞÜNCELER	429 - 433
<i>Prof. Dr. Necdet ÖZTÜRK</i>	
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİNİN ANTALYA VE ALANYA İLİŞKİLERİ	434 - 440
<i>Yrd. Doç. Dr. Ahmet TOKSOY</i>	
ŞARAPSA HANI VE ŞARAPSA ADI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA	441 - 445
<i>M. Ali HACIGÖKMEN</i>	
KARGIHAN	446 - 447
<i>Dr. Turgay YAZAR</i>	
SENİR BEYLİĞİ	448 - 453
<i>İsmail YILDIZ</i>	
ALANYA'DA YER ADLARI ÜZERİNE	454 - 455
<i>Prof. Dr. Nevzat GÖZAYDIN</i>	
GÜNEY ANADOLU'DAKİ YÖRÜK AŞİRETLERİNİN ADLARI VE YERLEŞİM BÖLGELERİ	456 - 459
<i>Metin TÜRKTAŞ</i>	
ALANYA İLE TAŞELİ'NE GELEN TÜRK AŞİRETLERİ TARİHİNDEN DAMLALAR	460 - 464
<i>Mustafa ERTAŞ</i>	
ALANYA'NIN FLORİSTİK YAPISI	465 - 469
<i>Prof. Dr. Hayri DUMAN</i>	
ALAIYE REDİF TABURUNA AİT BİR KITA DEFTERİ	470 - 481
<i>Oğuz KORUM</i>	
ALANYA TÜRK OCAĞI TARİHİ	482 - 488
<i>Fahri YİĞİT</i>	
ALANYA'DA HİDİRELLEZ GELENEĞİ	489 - 491
<i>Haşim YETKİN</i>	
ALANYA YÖRESİNDE KİLİT-BAĞ-KİLİTLENMEK-BAĞLANMAK	492 - 496
<i>Dr. Yaşar KALAFAT</i>	
ALANYA'DA YAĞMUR DUASI	497 - 499
<i>Ali Rıza GÖNÜLLÜ</i>	
ALANYA'DA YER ADLARI İLE İLGİLİ BAZI EFSANELER	500 - 504
<i>M. Nuri GÖNÜLLÜ</i>	
TURİZM YÖRELERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM POLİTİKALARI	505 - 506
<i>Prof. Dr. Necati İNCEOĞLU</i>	
ALANYA'DA TURİZMİN SORUNLARI TURİZM EĞİTİMİNİN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ	507 - 515
<i>Yrd. Doç. Dr. Nazif DEMİR</i>	
ALANYA'DA TURİZM SEKTÖRÜNDE GELENEKSEL TAKILAR	516 - 519
<i>Ayten ALKAŞI</i>	
XX.YÜZYIL BAŞLARINDA ALANYA'DA BAZI OLAYLAR	520 - 522
<i>Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU</i>	
TANZİMATTAN CUMHURİYETE ALANYA'NIN GENEL YAPISI	523 - 525
<i>Bilal YAMAN</i>	
ALAIYE KAZASININ SOSYAL VE EKONOMİK DURUMU	526 - 532
<i>Ayhan YÜKSEL</i>	
ALANYA'DA KÜLTÜREL GELİŞMELER VE BU GELİŞİMEYE HİZMET EDENLER	533 - 537
<i>Aslan BAYIR</i>	

ALANYA ÇEVRESİNDE (BATI DAĞLIK KILIKIA BÖLGESİ'NDE) İMPARATOR KÜLTLERİ

Dr. Bilal SÖĞÜT

Selçuk Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Arkeoloji Bölümü

ÖZET

Alanya Çevresindeki İmparator Kültleri" başlığı altındaki bu makalede, Batı Dağlık Kilikia Bölgesi'nde imparatorlar için yapılan tapınaklar ve kültürler ele alınmıştır. Burada özellikle kitabeler yardımıyla kültürlerin imparatorlara göre dağılımları üzerinde durulup, imparatorların tapınakları hakkında bilgi verilmektedir. Bölgede adına en çok tapınak yapılan imparatorlar arasında Claudius(41-54), Vespasianus (69-79), Traianus (98-117) ve Antoninus Pius (138-161) bulunmaktadır. Bu tapınakların mimarisi ile ilgili bilgiler "Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları" adlı doktora tezinden alınmıştır. Bu tapınak kalıntılarının mimarileri ile ilgili bilgiler ilk defa bu çalışma ile özetlenmektedir.

Tapınakların büyük bir çoğunluğu agora içinde inşa edilmiştir. Hem podyumlu hem de podyumsuz örnekler bulunmaktadır. Plan tipi olarak in antis, prostilos ve çift cellalı inşa edilmiştir. Tapınaklar İon, Dor ve Korinth Düzeni'ndedir. Üst örtü olarak pişmiş toprak çatı kiremiti kaplı beşik çatılar çoğunlukta olmakla birlikte düz dam örtü de görülmektedir. Tapınakların inşasında tamamen yerli malzeme, yerel kireç taşı kullanılmıştır.

Bölge tapınaklarının mimarileri incelendiğinde yerel özelliklerin yanı sıra M.S.1. yüzyılda Pamphilia, M.S.1. yüzyıl sonlarından itibaren özellikle 2. yüzyılda Pisidia ve Suriye Bölgeleri'nin etkileri görülmektedir.

Roma geleneğinde atalar, tanrılar kadar saygı görüyordu.¹ Fakat Romalılar, Cumhuriyet Çağı'nın sonuna kadar, devlet tanrılarının arasına tanrılaştırılmış kişileri dahil etmemişlerdir.² İlk defa Caesar, "Divus Iulius" adı altında kendisini tanrı ilan ettirmiş ve ölümünden sonra forumda adına bir tapınak yapılmıştır. Augustus, kişisel politikasına uygun bulunduğu için halkın kendisine tanrı gibi saygı göstermesini istemiştir.

Augustus'un sağlığında devamlı yanında bulunan senato, Augustus'u ölümünden sonra, tanrısal özellikle donatıp, devlet tanruları arasında göstermiştir. Böylece Augustus ölümünden sonra Roma devletinin tanruları arasında yer almıştır. Augustus yaşamında kendisine doğrudan tapınılmasına izin vermemiştir. Roma'da sunaklar yalnız onun soyuna (geniusuna) sunulmuş, fakat eyaletlerde Roma devlet ruhunun bir aracı olarak ona tapınılmıştır. Augustus'a bu kimliği ile saygı göstermeyi reddetmek, ölümle cezalandırılabilen bir suç olarak kabul edilmiştir.

Augustus'un ölümünden sonra kültürünün hizmeti için özel bir kahinlik oluşturulup, bundan sonra tanrılaşan her imparator için aynı gelenek devam ettirilmiş ve böylece tanrılaştırma düşüncesi tam anlamıyla değer kaybetmeye başlamıştır. Tanrılaştırmada esas amaç politik olduğundan, katı ve sıkı kontroller başlamış ve imparatorların heykellerine tapmayan ya da imparator kültürünü tanımayanlar cezalandırılmıştır.³

Anadolu'da Roma koloni kentlerinin kuruluşu, beraberinde Anadolu'ya da imparator kültürünün girmesine neden olmuştur⁴. Çünkü Anadolu'ya gönderilen Romalı emekli askerler hem imparatorlara şükran borcunu ödemek hem de Roma'nın gücünü temsil amacıyla imparatorlar adına tapınak yaptırmışlardır⁵. Böylece hakın gözünde hem imparator hem de valiler itibar kazanmış ve saygınlıkları artmıştır. İmparator kültürü aynı zamanda köylü halkın merkezi yönetime bağlanmasını da sağlamıştır⁶.

Anadolu'nun genelinde görülen imparator tapınakları ile ilgi uygulamalar aynı şekilde Batı Dağlık Kilikia Bölgesi'nde⁷ de görülmektedir⁸. Bu çalışmada Alanya çevresinde (Batı Dağlık Kilikia Bölgesi) görülen imparator kültürleri ve tapınakları incelenmektedir. Bu tapınakların imparatora ait oldukları kitabeler yardımıyla kesinlik kazanmıştır⁹. Kültür imparatorların kronolojik sırasına göre anlatılmıştır.

Claudius Kültleri

Kitabelere göre, Kilikia Bölgesi'nde bilinen en erken imparator kültü Claudius'a (M.S.41-54) aittir¹⁰. Claudius'un Tapınakları Karallia ve Laertes şehirlerindedir.

Karallia :

Karallia¹¹, Antalya İli, Alanya İlçesi, Güney Köyü, Gözübüyük Mahallesi Ören Mevkisi'ndedir. Şehirin kalıntıları iki tepe üzerindedir. G.E. Bean ve T.B. Mitford, doğudaki tepe üzerinde yer alan agoranın güneydoğusunda sarnıcın hemen yanında bulunan bir arşitravin üç fasciası üzerindeki kitabeyi aşağıdaki gibi tamamlamışlardır. Tamamlanmış şekli ile Kitabede;

[ΤΙΒΕΡΙΩΙ ΚΛΑΥΔΙΩΙ]?
ΚΑΙΣΑΡΙ ΣΕ[ΒΑΣΤΩΙ ΚΑΙ ΤΩΙ]
[ΚΑΡΑΛΛΙΟΤΩΝ ? ΔΗΜΩΙ Τ]Ο
ΚΑΙΣΑΡΕΙΟ [Ν ΚΑΘΙΕΡΩΣΕΝ]?
[ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΤΩΝ ΣΕΒ]
ΑΣΤΩΝ ΚΕΝΔΕΑΣ ΑΘ—

Tiberius Claudius Caesar Augustus'a ve Karallialıların¹² halkına

imparatorların baş rahibi Ath.....'ın oğlu Kendeas

Caesareum'u (imparator tapınağını) ithaf etti. yazılıdır. Biz araştırmalarımız esnasında bu kitabeyi göremedik¹³. Yayınlarda gördüğümüz bu kitabeye göre İmparator Claudius için Kendeas tarafından agorada bir tapınağın yapıldığı anlaşılmaktadır. Yalnız bu tapınağın kalıntıları kesin olarak belirlenilememiştir. Büyük bir ihtimalle Laertes şehrinde olduğu gibi agora kenarına inşa edilmiş olmalıdır.

Laertes :

Cebel İrez Dağı'nın güney yamaçlarında kurulan Laertes¹⁴, Antalya İli, Alanya İlçesi, Gözüküçüklü Köyü, Karamuvar Mevkisi'nin 2,5 km. batısındadır. Laertes'de üç tapınağın varlığı bilinmektedir. Bunların en erken inşa edileni İmparator Claudius Tapınağı olup, agoranın kuzeybatı ucunda, eksedranın güneybatısındadır(Res.1). Tapınak güneydoğu-kuzeybatı yönünde, girişi güneydoğudadır. Podyumsuz olarak inşa edilen yapı prostilos planında, tipik agora tapınaklarından birisidir. Tapınak kalıntıları arasında bulunan mimari elemanlar ve İon başlığı parçasına göre, İon düzeninde olmalıdır. Duvar örgüsü küçük ve orta büyüklükte moloz ve dörtgen taşlardan çift sıra olup kireç harçlıdır. Üst örtüsü beşik çatılı(Res.2) ve üzeri pişmiş toprak çatı kiremiti kaplı olmalıdır¹⁵. Kalıntılar

arasında bulunan kitabeye göre yapının bir imparator tapınağı olduğu anlaşılmaktadır. Kitabede;

[Ο ΔΕΙΝΑ ΤΟΥ ΔΕΙΝΑ
ΑΝΕΘΗΚΕΝ ? ΤΗΝ ΘΥΡΑΝ
ΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΟΥ ΕΚ
ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ

....'nın oğlu Caesareum'un (imparator tapınağının) kapısını kendi parası ile yaptırdı. yazılıdır.

G.E. Bean ve T.B. Mitford bu kitabeyi Karallia'daki Claudius Tapınağı kitabesi ile karşılaştırmış ve bu kalıntıların Laertes'deki Claudius Tapınağı'na ait olabileceğini belirtmiştir¹⁶. Kalıntıları inceledikten sonra bizde yapının bir tapınak olduğunu, kitabe ve mimari parçalara (başık ve parosit) göre de Claudius'a ait olabileceğini düşünüyoruz¹⁷.

Vespasianus Kültleri

Bölgede önemli imar faaliyetlerinde bulunan imparatorlardan bir diğeri de Vespasianus'tur(69-79). Bu faaliyetlerine bağlı olarak, Vespasianus bölgede en çok kültü görülüp, adına tapınak yapılan imparatorlardan olmuştur.

Kestroi:

Kestroi¹⁸ Antalya İli, Gazipaşa İlçesi'nin 6 km. güneydoğusunda, Macar Köyü'nün 1 km. batısındaki tepe üzerindedir. Kalıntılar Macar Kalesi olarak da bilinmektedir. Antik kentte agoranın güney ucunda imparator Vespasianus'a ithaf edilmiş bir tapınak bulunmaktadır. Vespasianus Tapınağı agorada Antoninus Pius Tapınağı ile karşılıklı durmaktadır(Res.3). Vespasianus Tapınağı doğal kaya üzerinde podyumsuz olarak inşa edilmiş, in antis plan tipinde ve Dor Düzeni'ndedir(Res.6). Duvar örgüsü küçük ve orta büyüklükte moloz ve dörtgen taşlardan çift sıra olup kireç harçlıdır¹⁹. Naos duvarları iç yönde sıvanmıştır. Vespasianus'un heykeli naos arka duvarı önünde ortada yer almaktadır. Tapınağa ilk olarak Vespasianus'un kült heykeli konulmuştur.

Vespasianus'un heykel kaidesinde;

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ ΚΑΙΣΑΡΙ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΩ
ΣΕΒΑΣΤΩ, ΑΡΧΙΕΡΕΙ ΜΕΓΙΣΤΩ, ΔΗΜΑΡΧΙΚΗΣ
ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟ Η, ΥΠΑΤΩ <ΤΟ> Ζ, ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙ
ΤΟ ΙΔ, ΠΑΤΡΙ ΠΑΤΡΙΔΟΣ, ΚΕΣΤΡΗΝΩΝ
Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣΕΝ.

İmparator Caesar Vespasianus Augustus'a pontifex maximus (Romada baş rahip),

yedinci kez halk tribünü, sekizinci kez consül, ondördüncü kez imparator, pater patriae (vatanın babası) lakabına sahipken

(Cestrus) Kestros'luların halkı dikti.

yazılıdır.

Bu tapınak M.S. 76 yılında imparator Vespasianus için yapılmıştır²⁰. Daha sonra bu tapınağın içine Vespasianus'ın(69-79) yanı sıra Titus(79-81), Nerva(96-98), Traianus(98-117) ile Hadrianus(117-138) ve Sabina'nın heykelleri yerleştirilmiştir(Res.5)²¹. Bu imparatorların kültleri, naosda bulunan heykel kaideleri ve kitabeler ile kesinleştirilmiştir. Bu tapınak Kilikia Bölgesi'nde içinde en çok imparator heykelinin bulunduğu tapınak olarak bilinmektedir. Bu tapınak Vespasianus döneminde M.S. 76 yılında inşa edildikten sonra, Antoninus Pius dönemine kadar içine yeni heykeller ilave edilerek, imparatorlar için kült alanı olarak kullanılmıştır²².

Lamos:

Lamos²³, Antalya İli Gazipaşa İlçesi'ne bağlı Adanda Köyü'nün 2 km kuzeydoğusundadır. Tapınak, şehir merkezinde doğudaki tepenin batısında, yolun güneyinde, kilisenin güney duvarına bitişiktir. Tapınak güneybatı-kuzeydoğu yönünde, üç basamaklı bir krepidoma üzerinde, prostilos planındadır. Tapınağın anta duvarları dörtgen düz yüzeyli bloklardan pseudo izodomik, naos duvarları ise dışta dörtgen bloklardan pseudo izodomik içte moloz ve dörtgen taşlardan kireç harçlı olarak inşa edilmiştir(Res.7). Naosda güneydoğu duvarında üç niş bulunmaktadır(Res.8, 10). Korinth Nizamı'nda inşa edilen tapınak beşik çatılı ve üzeri pişmiş toprak çatı kiremiti kaplıdır²⁴.

Burada bulunan Latince kitabeye göre tapınak M.S. 77'de Vespasianus, Titus ve Domitianus'a, L. Octavius Memor tarafından ithaf edilmiştir²⁵. Kitabede(Res.9);

[I]mperatorib[vs Vespasiano Caesari p.p.

[A]vg. VIII et Tit[us Vespasiano Caesari Avg.V]I cos.(sic)

[c]ensoribvs, et [Domitiano Caesari dedicavit]

[L.] Octavivs M[emor leg. Avg. pr. pr., cos. des.]

İmparator elçisi (legatı) olan Lucius Octavius Memor,

Vatanın babası imparator

Vespasianus Augustus ve oğulları

Titus ve Domitianus'a ithaf etti (dikti).

yazılıdır.

Laertes :

Laertes antik kentinde bulunan bir kitabeye göre imparator Vespasianus'un kültü bulunmaktadır²⁶. Yalnız antik kentte Vespasian'a ait bir tapınağın varlığı şimdilik kesinlik kazanmamıştır.

Titus ve Nerva Kültleri

Kestroi:

Bu bölgede yalnızca İmparator Titus veya Nerva için yapılmış bir tapınağın varlığı bilinmemektedir. Yalnız Kestroi Vespasianus Tapınağı'ndaki kitabeli heykel kaidelerine göre, Titus ve Nerva'nın heykelleri dikildiğinden(Res.5), bu iki imparator için de saygınlık gördüğü anlaşılmaktadır²⁷.

Titus'un heykel kaidesinde;

AYTOKPATOPA
TITON KAIΣAPA ΣEBAΣ-
TON ΓEPMANIKON

İmparator Titus Caesar Augustus Germanicus'u (halk dikti) yazılıdır²⁸.

Nerva'nın heykel kaidesinde;

AYTOKPA[TO]PA
NEPOYAN [K]AIΣAPA
ΣEBAΣTON

İmparator Nerva Caesar Augustus'u (halk dikti) yazılıdır²⁹.

Traianus Kültleri:

Selinus :

Selinus³⁰, Antalya İli Gazipaşa ilçe merkezinde bir liman şehridir. Selinus, bölgenin en büyük liman şehirlerinden birisidir ve tarihinin Sallune ismi ile M.Ö. 6.yüzyıl ortalarına kadar gittiği bilinmektedir³¹. Uzun bir tarihi süreç içerisinde pek çok önemli olayları yaşayan Selinus antik kentinde birden fazla tapınağın varlığı kesindir³². Ancak antik kentte tapınak olduğu kesin olarak bilinen bir kalıntı yoktur. Özellikle Suriye'den dönerken hastalanıp Selinus'da M.S. 117'de ölen İmparator Traianus³³ (98-117) için, mutlaka bir tapınak yapılmış olmalıdır. Alexander Severus Dönemi'nde (222-235) basılan Selinus sikkesi üzerinde prostilos tapınakta, kült heykeli olarak Traianus'un görülmesi³⁴, Traianus Tapınağı'nın varlığını doğrulamaktadır.

Antik kentin içinde halk arasında "Şekerlik" ve-

ya "Şekerhane" olarak bilinen yerin bir tapınak alt yapısı olabileceği düşünülmektedir. Biz yüzey araştırmamız esnasında bu yapının üzerinde attik-ion bir toikhobatin varlığını gördük. Etrafı kapalı olduğu için bu toikhobatin devamının nasıl olduğunu ve alt yapı ile olan ilişkisini belirleyemedik³⁵.

Iotape :

Iotape³⁶, Antalya İli Gazipaşa İlçesi, Aytap Köyü'ndedir. Gazipaşa-Alanya karayolunun 9. km.'sinde, deniz kenarında kurulmuş bir liman şehridir. Antik kentin içinden geçen modern karayolunun hemen kenarında Traianus Tapınağı yer almaktadır (Res.11, 12)³⁷.

Kutsal alanın bir peribolos ile çevrili olduğu ve temenosa bir propylondan girildiği düşünülmektedir³⁸. Temenostaki tapınak güneydoğu-kuzeybatı yönünde inşa edilmiş, girişi güneydoğudadır(Res.13). Tapınağın alt yapısı; altta 1,10 m. yüksekliğinde düz bir yükselti ve bunun üzerinde 3 basamaktan oluşmaktadır(Res.15). Stilobat 11,57x7,50 m. ölçülerindedir. Tapınak Dor Nizamı'nda, prostilos veya in antis plan tipinde olmalıdır. Tapınak duvarları dışta aynalı kaba- rık yüzeyli dörtgen(Res.12), iç yüzeyde düzensiz ve dörtgen taşlardan harçlı olarak inşa edilmiştir. Duvar- ların iç yüzeyleri sıvanmıştır. Üst örtüsü beşik çatılı ve pişmiş toprak çatı kiremiti kaplıdır³⁹.

Tapınak kalıntısı arasındaki kitabede kentin adı Iotape ile İmparator Traianus'un adı geçmektedir⁴⁰. Bu kitabeye göre yapının bir imparator tapınağı oldu- ğu ve Traianus'a M.S. 115-117'de ithaf edildiği anla- şılmaktadır⁴¹. Kitabede(Res.14);

1-ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡ ΝΕΡΟΥΑ ΤΡΑΙΑΝΩ
2-ΚΑΙΣΑΡΙ ΑΡΙΣΤΩ ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΓΕΡΜΑ-
3-ΝΙΚΩ ΔΑΚΙΚΩ ΠΑΡΘΙΚΩ ΚΑΙ ΤΗ ΙΩΤΑ-
4-ΠΕΙΤΩΝ ΠΟΛΕΙ ΤΟΥΗΣ ΙΡΔΑΟΥΕΞΟΥ
5-ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΣ ΑΡΧΙΕΡΑΣΜΕΝΟΣ ΤΩΝ
6-ΣΕΒΑΣΤΩΝ ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡ-
7-ΓΗΣΑΣ ΤΟ Β ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΣ
8-ΤΟ Β ΚΑΙ ΔΙ ΑΙΩΝΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΣ
9-ΚΑΙ ΤΑΣ ΛΟΙΠΑΣ ΘΙΛΟΤΕΙΜΙΑΣ ΠΑΣΑΣ
10-ΑΠΟΠΛΗΡΩΣΑΣ ΤΟΝ ΤΕ ΝΑΟΝ ΚΑΙ
11-ΤΟ ΕΝ ΑΥΤΩ ΑΓΑΛΜΑ ΕΚ ΤΩΝ ΙΔΙΩΝ
12-ΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣΕΝ.

İmparator Nerva Traianus Caesar Germanicus Dacius Parthicus'a ve Iotapeites'lilerin şehrine va- tansever İrdaveksos oğlu Toues, imparatorların üçün- cü kez rahipliğini, ikinci kez halk işlerini ve ikinci kez

daima olarak gymnasium başkanlığı ve bütün diğer hizmetleri yaparken tapınağı ve onun içindeki heykeli kendi parasıyla yaptırdı. yazılıdır.

Kestroi:

Kestroi'deki Vespasianus Tapınağı İmparator Traianus Dönemi'nde bu imparator için de saygınlık görmüştür⁴². Tapınağın naosundaki Traianus'un hey- kel kaidesinde(Res.5) aşağıdaki kitabe bulunmaktadır.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ
ΝΕΡΟΥΑΝ ΤΡΑΙΑΝΟΝ
ΚΑΙΣΑΡΑ ΣΕΒΑΣΤΟΝ,
ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΝ, ΚΥΡΙΟΝ
ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ,
Ο ΔΗΜΟΣ

İmparator Nerva Traianus Caesar Augustus Germanicus'u, dünyanın efendisini halk (dikti).

Macar Köyü:

Macar Köyü'nün 3 km. güneyinde kıyıda küçük bir kalıntı bulunmaktadır. Bu kalıntılar, Kestroi (Cest- rus) antik kentinin 4 km. güneyindedir. Daha önce bu- rada yapılan araştırmalarda bulunan İon başlığı, sütun- lar ve kitabeler bir tapınağın varlığını kesinleştirmek- tedir⁴³. Kitabeye göre burada İmparator Traianus ile ilgili bir kültün varlığı açıktır. Yalnız biz burada yaptı- ğımız araştırmalarda, belirtilen mimari elemanları ve kitabeleri göremedik⁴⁴.

Antiocheia am Kragos:

M. Anabolu, Antiocheia am Kragos'daki Ko- rinth Tapınağı'nı, 115-117 yıllarında bölgede bulunan ve Selinus'da ölen İmparator Traianus'a ithaf edilmiş olabileceği düşüncesindedir⁴⁵. Tapınağın Traianus'a ithaf edildiğine dair bir kitabe bulunmamıştır. Şehirde M.S. Erken 2. yüzyılda bir imparator kültünün varlığı, kitabe ile kesin olmakla birlikte bunun imparatoru bi- linmemektedir⁴⁶. Bu Korinth Tapınağı sütun başlıkla- rına göre M.S. 2. yüzyılın ortalarına ait olmalıdır⁴⁷.

Hadrianus Kültü

Kestroi:

Kitabelere göre Kestroi'deki Vespasianus Tapı- nağı Hadrianus Dönemi'nde de saygınlık görmüş ve naosa hem kendisinin hem de karısı Sabina'nın hey- kelleri dikilmiştir(Res.5)⁴⁸.

Hadrian'ın heykel kaidesinde;

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ, ΘΕΟΥ ΤΡΑΙΑΝΟΥ
ΠΑΡΘΙΚΟΥ ΥΙΟΝ, ΘΕΟΥ ΝΕΡΟΥΑ ΥΙΩΝΟΝ,
ΤΡΑΙΑΝΟΝ ΑΔΡΙΑΝΟΝ ΣΕΒΑΣΤΟΝ, ΤΟΝ
ΚΥΡΙΟΝ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΗΣ,
Ο ΔΗΜΟΣ

Tanrı Traianus Parthicus'un oğlu,

Nerva'nın torunu, İmparator Caesar

Traianus Hadrianus Augustus'u dünyanın efendi-
si ve velinimetini halk (dikti).
yazılıdır.

Hadrian ve Sabina'nın heykel kaidesinde;

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ, ΘΕΟΥ ΤΡΑΙΑΝΟΥ
ΣΑΒΕΙΝΑΝ
ΠΑΡΘΙΚΟΥ ΥΙΟΝ, ΘΕΟΥ ΝΕΡΟΥΑ ΥΙΩΝΟΝ,
ΣΕΒΑΣΤΗΝ
ΤΡΑΙΑΝΟΝ ΑΔΡΙΑΝΟΝ ΣΕΒΑΣΤΟΝ, Π. Π.,
ΤΟΝ ΚΥΡΙΟΝ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΗΝ,
Ο ΔΗΜΟΣ

Halk, vatanın babası ünvanını taşıyan, efendi ve
velinimet olan, tanrı Traianus Parthicus'un oğlu, tanrı
Nerva'nın torunu, İmparator Caesar Traianus Hadri-
anus Augustus'u ve Sabina Augusta'yı dikti.
yazılıdır. Bu tapınakta en son heykeli dikilen İmparator
Hadrianus'tur.

Antoninus Pius Kültü

Kestroi:

Kestroi antik kentinde agorada Vespasianus Tapınağı'nın karşısında Antoninus Pius için bir tapınak yapılmıştır. Tapınağın içinde İmparator Antoninus Pius'un (138-161) kült heykeline ait kaide bulunup kitabesi yayınlanmıştır⁴⁹. Tapınak düz bir yükselti şeklindeki podyum üzerinde kuzey-güney yönünde inşa edilmiş ve girişi güneydedir (Res.16). Tapınak alışılmış tapınak planlarından farklı olarak, çift naoslu yapılmıştır (Res.17-18). Tapınak duvarları dörtgen ve moloz taşlardan çift sıradır⁵⁰. Üst örtüsü muhtemelen düz olmalıdır. Kitabeye göre tapınak M.S. 139 yılında inşa edilmiştir⁵¹. Kitabelerde;

[ΑΥΤ]ΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ
[Τ]ΙΤΟΝ ΑΙΛΙΟΝ ΑΔΡΙΑΝΟΝ ΑΝΤΩ-
ΝΕΙΝΟΝ ΣΕΒΑΣΤΟΝ ΕΥΣΕΒΗ Π. Π.
Ο ΔΗΜΟΣ
ΑΠΟ ΔΗΝΑΡΙΩΝ ΧΕΙΛΙΩΝ ΩΝ Υ-
ΠΕΣΧΕΤΟ ΟΡΟΝΤΗΣ ΜΟΥΣΑΙΟΥ
ΥΠΕΡ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑΟΣ

Vatanın babası imparator Caesar Titus Aelius
Hadrianus Antoninus Augustus Pius'un heykelini
halk Orontes Musaios'un halk işlerini yaparken söz
verdiği 1000 dinardan diktirdi.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΚΑΙΣΑΡΑ ΤΙΤΟΝ ΑΙΛΙΟΝ
ΑΔΡΙΑΝ ΑΝΤΩΝΕΙΝΟΝ ΣΕΒΑΣΤΟΝ
ΕΥΣΕ[ΒΗ Π. Π. ..] ΤΑΛΛΙΣ ΜΟΥΤΗ ΤΟΥ
[..]Ω[.....ΔΗ]ΜΙΟΥΡΓΗΣΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΡΑΣΑ-
ΜΕΝΟΣ [ΤΩΝ ΣΕΒ]ΑΣΤΩΝ ΑΝΕΣΤΗΣΕΝ Ε-
Κ ΤΩ[Ν ΔΗΝΑΡΙΩΝ] Ο Α ΥΠΕΣΧΕΤΟ

Vatanın babası imparator Caesar Titus Aelius
Hadrianus Antoninus Augustus Pius'un heykelini,
.....oğlu tallis Mute, halk işlerini yaparken ve im-
paratorların baş rahibi iken, söz verdiği dinarlardan
diktirdi.

yazılıdır.

Iotape:

Iotape'de bulunan kitabelere göre Antoninus Pius'a ait kültten iki yerde bahsedilmektedir⁵². Yalnız bu imparatora ait olduğu kesin olan kült yeri bilinmemektedir. Iotape'de İmparator Traianus Tapınağı'nın güneyinde, sarp kayaların kenarında ikinci bir tapınak daha vardır⁵³. Bu tapınağın kime ithaf edildiği şimdilik kesinlik kazanmamıştır. Bu tapındaki altyapı, plan tipi ve duvar örgüsü Kestroi Antoninus Pius Tapınağı ile aynıdır. Iotape'deki bu tapınak Kestroi'de olduğu gibi aynı imparatora ithaf edilmiş olabilir.

Marcus Aurelius ve Kommodus Kültü

Karallia'da doğudaki tepe üzerinde yer alan agoranın güneydoğu kenarında, tapınak kalıntıları arasındaki arşitrav-friz bloğunun fasciaları üzerinde bulunan kitabeye göre, İmparator Marcus Aurelius ve Kommodus'un kültünün varlığı anlaşılmaktadır. Agora kenarındaki tapınak kuzeydoğu-güneybatı yönünde inşa edilmiş ve girişi güneybatıdadır(Res.19). Naos, pronaos ve önde sütunların varlığı kesin olmakla birlikte plan tipi ve düzeni kesin olarak belirleneme-

miştir. Yalnız tapınak kalıntıları arasındaki mimari elemanlara göre(Res.20), plan tipinin protilos veya in antis, düzeninin ise Ion olduğunu düşünüyoruz. Duvar örgüsü dörtgen taşlardan izodomik olarak inşa edilmiştir. Duvar örgü taşlarının yüzeyleri, naosta; dışta ince, içte kaba yonu, pronaosta; hem içte hem de dış cephelerde ince yonudur⁵⁴. Üst örtüsü beşik çatılı ve üzeri pişmiş toprak çatı kiremiti kaplı olmalıdır(Res.21)⁵⁵. Tapınak kalıntıları arasında bulunan arşitrav üzerindeki kitabeye göre tapınağın Marcus Aurelius ve Kommodus'a 172-175 yıllarında ithaf edildiği anlaşılmaktadır. Kitabede(Res.22)⁵⁶;

- 1-ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡCΙΝ ΚΑΙCΑΡCΙΝ
ΜΑΡΚΩ ΑΥΡΗΛ[ΙΩ ΑΝΤΩΝΙΝΩ
ΣΕΒΑΚΤΩ ΚΑΙ ΛΟΥΚΙΩ
ΑΥΡΗΛΙΩ ΚΟΜΜΟΔΩ -?- ΓΕΡ]]
2-ΜΑΝΙΚΟΙC ΝΕΝΑ ΠΟΛΕΜΩΝΟC
ΑΡ ΙΕΡΕΙΑ ΚΑΙ Γ[ΥΜΝΑCΙΑΡΧ-?-]-
3-MECIN KAI ANEΘΗΚΕΝ
ΤΗ ΚΑΡΑΛΛΙΟΤΩΝ ΠΟΛ[ΕΙ-?-]

Polemon'un kızı imparator rahibesi, gymnasion yöneticisi (Müdür) Nena, Marcus Aurelius Antoninus Augustus Germanicus ve Lucius Aurelius Germanicus Kommodus onuruna yapıyı Karallia şehrine adadı.

yazılıdır.

Severus Alexander Kültü

Kasae:

Kasae Taşhır Kalesi'nin kuzey yamacında, orijinali yaklaşık 2 m. yüksekliğinde olan Grekçe kitabeye göre İmparator Alexander Severus'a(222-235) ait kültün varlığı kesinleştirilmiştir⁵⁷. Yalnız bu imparatora ait bir tapınağın varlığı bilinmemektedir. Burada veya başka şehirlerde mutlaka bu imparatora da ithaf edilmiş bir tapınak vardı.

Pupienus ve Balbinus Kültü

Çaltıçukur'da köy mezarlığında, mezar taşı olarak kullanılmış olan Grekçe üç parça kitabeye göre Pupienus ve Balbinus'a ait kültün varlığı kesindir⁵⁸. Yalnız şimdiye kadar bu imparatorlara ait bir tapınak tespit edilememiştir.

Philipus Arabs Kültü

Aydolin'de bir duvarda bulunan 12 satırlık Grekçe kitabeye göre Philipus Arabs'a⁵⁹ ait kültün varlığı kesinleştirilmiş olmakla birlikte, bu imparatora ait bir tapınım yeri bilinmemektedir.

Değerlendirme

Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Kilikia Bölgesi'nde de imparator kültü yaygın olarak görülmektedir⁶⁰. Kilikia Bölgesi'ndeki imparator kültü en az M.S. 0-50, en çok M.S. 100-150 yılları arasında aittir⁶¹. Bu tapınakların imparatorlara ait oldukları kitabeler ile kesinleşmiştir. Şehirlerde bulunan kitabelere göre imparator kültünün varlığı kesinleşmiş olmasına rağmen, bazılarının imparatoru, bazılarının da tapınakları bilinmemektedir(Tablo 1).

Kitabelere göre Batı Dağlık Kilikia Bölgesi'nde bilinen ilk imparator kült ve tapınakları Claudius'a(41-54) aittir. Daha sonra İmparator Vespasianus ve Traianus'un kült ve tapınakları yaygın olarak görülmektedir. Claudius, bölgedeki imar faaliyetini başlatan ve özellikle bazı Kilikia şehirlerinin imarını sağlayan imparatorlardan birisidir. Claudius'dan sonra en çok kültü görülen Vespasianus'un(69-79) bölgedeki önemli imar faaliyetlerinde, L.Octavius Memor'un başarılarıyla ismini duyurduğunu biliyoruz. Bu dönemin en önemli faaliyetleri arasında, meşhur Kilikia yolunun açılması⁶², yol güzergahlarında önemli büyük köprülerin inşası⁶³ ve yeni tapınakların yapılması⁶⁴ yer almaktadır. Yeni yapılan araştırma ve kazılarla bunlara yenilerinin ekleneceği açık ve kesindir.

İmparator Traianus'un bu bölgede hastalanıp ölmesi, bölge şehirlerinde adına tapınakların yapılmasında önemli bir etken olmuştur. İmparator Traianus'dan(98-117) sonra Hadrianus(117-138) ve Antoninus Pius Dönemi'nde (138-161) de bu kültlerin kesintisiz devam ettiğini görüyoruz. Özellikle Kestroi şehrinde bu çok düzenli olarak takip edilebilmektedir. Kestroi'de M.S. 76 yılında İmparator Vespasianus için bir tapınak yapılmıştır. Aynı tapınak İmparator Hadrianus Dönemi'ne kadar, her imparatorun kült heykeli eklenerek kullanılmış ve saygınlık görmüştür. M.S. 139 yılında Antoninus Pius için yeni bir tapınak yapılmış Vespasianus'un tapınağına, Antoninus Pius'un heykeli konulmamış ya da kültü ilave edilmemiştir. Buradaki uygulama ekonomik bakımdan yeteri kadar iyi olmayan Kestroi'lilerin imparator kültlerini tanıma konusunda çok hassas davrandıklarını göstermektedir.

J. İnan, bu yapı için G.E Bean ve T.B. Mitford'un krokisine(Res.5) bağlı olarak "U" şeklindeki planına göre sebasteion olduğunu belirtmektedir⁶⁵. Oysa Kestroi yapısında pronaos ve naos vardır ve Kolybrassos'daki diğer agora tapınaklarında olduğu gibi⁶⁶ Antoninus Pius Tapınağı ile karşılıklı durmaktadır. Ayrıca naosunda birden fazla kült heykeli bulunan tapınak daha önceden bilinmektedir. Örneğin İmpara-

tor Vespasianus Dönemi'nde M.S. 75 yılında Olympia Metroonu'nda inşa edilen amfi in antis planlı tapınağın naosunda, imparator ve ailelerine ait 7 heykel vardır⁶⁷. Lamos'da M.S. 77 yılında inşa edilen Vespasianus, Titus ve Domitianus Tapınağı naosunda en az üç kült heykeli bulunmaktadır⁶⁸.

Bu çalışmada ele aldığımız örnekler bölge halkının Roma İmparatorluk Dönemi'nde her zaman imparator kültlerini ön planda tuttuklarını doğrulamaktadır. Tapınaklar mimari olarak yeteri kadar iyi olmamasına rağmen kaidelerine göre bilinen imparator heykellerinin çoğunluğu bronzdur⁶⁹.

Şehirlerdeki sosyal ve dini yapıların yapılmasında valilerin rolü çok büyüktür. Valiler hem imparatorlar için tapınak yaptırarak onun hoşgörüsünü, hem de insanlar için sosyal yapılar yaptırarak halkın saygınlığını kazanmışlardır. İnsanlar da imkanlarına göre dönemin imparatoru için tapınak yaptırmayı politik bir yatırım olarak düşünmüşlerdir. Çünkü bu davranışlar değişik şekillerde şehirlere ve çevresine daha çok yardımın gelmesini sağlamıştır. Özellikle küçük şehirlerde büyük ve gösterişli bir tapınak yerine sade, küçük ve bezemesiz; yerel imkanlar kullanılarak birden fazla tapınağın yapılmasına daha çok dikkat etmişlerdir.

Tapınakların yapılmasında esas amaç politik olduğundan, tapınaklar daha çok agora içine inşa edilmiştir. Bunlar agora ile birlikte inşa edildiği gibi daha sonra agoraya ilave de edilebilmiştir. Dağlık Kilikia şehirleri yeni gelişmekte olduğundan agora ile birlikte inşa edilen örnek daha fazladır.

Buldukları yerlere bağlı olarak tapınaktaki seromoniler belli dönemlerde toplu olarak yapılmaktadır. Şehir merkezinde veya agorada inşa edilen bu tapınakların dışında, insanlar evlerinde bulunan Lararium'da (ibadet yeri) yalnız seremoni gerçekleştirilmektedir⁷⁰. İnsanlar burada politik düşünceden uzak, içlerinde var olan dini duygulara göre hareket etmektedir. Kişilerin kendi düşünceleri esas olduğu için, evlerdeki bu ibadet yerleri değişik şekilde düzenleniyordu. Lararium'da da imparator kültü bulunabilmektedir.

Batı Dağlık Kilikia Bölgesi tapınakların tamamının inşasında yerel kireç taşı kullanılmıştır. Bölge tapınaklarının mimarileri incelendiğinde yerel özelliklerin yanı sıra M.S.1. yüzyılda Pamphylia, M.S. 1. yüzyıl sonlarından itibaren özellikle 2. yüzyılda Pisidia ve Suriye Bölgeleri'nin etkileri görülmektedir.

Alanya Çevresinde (Batı Dağlık Kilikia Bölgesi'ndeki) İmparator Kültlerinin Dökümü

BULUNDUĞU KENT	İMPARATORU	TARİHİ
Antiocheia am Kragos	-	Erken 2. yüzyıl
Antiocheia am Kragos	-	2. yüzyıl
Antiocheia am Kragos	-	Geç 2. yüzyıl
Aydolin	Philippus Arabs	244-249
lotape	Traianus	115-117
lotape	-	115-117
lotape	-	138
lotape	-	141'den önce
lotape	-	141'den sonra
lotape	Antoninus Pius	138-161
Karallia, Güney	Claudius	41-54
Karallia, Güney	-	2. yüzyıl
Karallia, Güney	Marcus Aurelius ve Kommodus	172-175
Kasea, Çaltıçukur	Pupienus ve Balbinus	238
Kasea, Taşahır	Severus Alexander	222-235
Kestroi	Vespasianus	76
Kestroi	Titus	79-81
Kestroi	Nerva	96-98
Kestroi	Traianus	98-117
Kestroi	-	Erken 2. yüzyıl
Kestroi	Hadrianus	117-138
Kestroi	Hadrianus ve Sabina	117-138
Kestroi	Antoninus Pius	139
Kolybrassos	-	Flaviuslar
Kolybrassos	-	2. yüzyıl
Kolybrassos	-	3. yüzyıl
Laertes	Claudius	41-54
Laertes	Vespasianus	69-79
Laertes	-	Erken Flaviuslar
Laertes	-	Geç 1
		Erken 2. yüzyıl
Laertes	-	Erken 3. yüzyıl
Lamos, Adanda	Vespasianus, Titus ve Domitianus	77
Lamos, Tüylü Asar	-	Flaviuslar
Macar Köyü (Meer)	Traianus	98-117
Selinus	Traianus	98-117
Syedra, Aga Arslan Tepesi	-	Geç 1-
		Erken 2. yüzyıl
Syedra, Seki	-	Erken Flaviuslar

Resim 1 Leartes Claudius Tapınağı kalıntıları

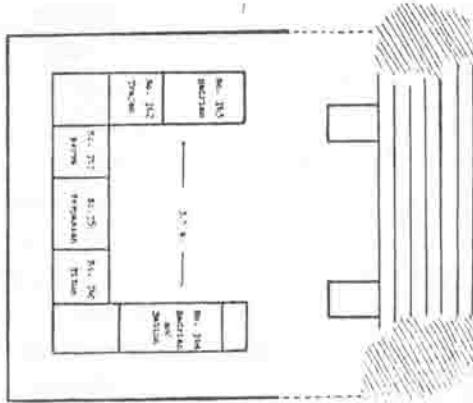
Resim 2 Leartes Claudius Tapınağı alınlık parçası

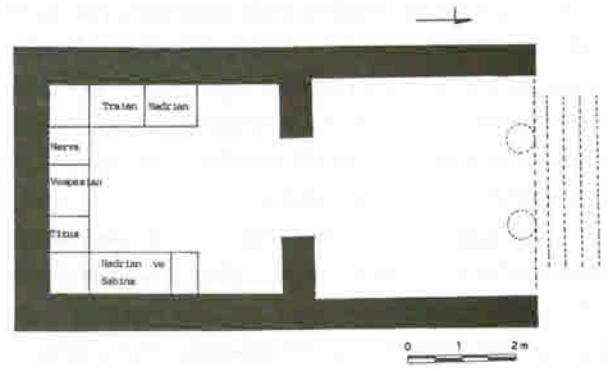
Resim 3 Kestroi Vespasianus Tapınağı kalıntıları

Resim 4 Kestroi Vespasianus Tapınağı naos içi

Resim 5 Kestroi Vespasianus Tapınağı krokisi
(Bean-Mitford 1970, fig 7'den)

Resim 6 Kestroi Vespasianus Tapınağı Planı

Resim 7 Lamos
Vespasianus, Titus ve
Domitianus Tapınağı
güney antası

Resim 8 Lamos Vespasianus, Titus ve Domitianus Tapınağı
naosundaki nişler.

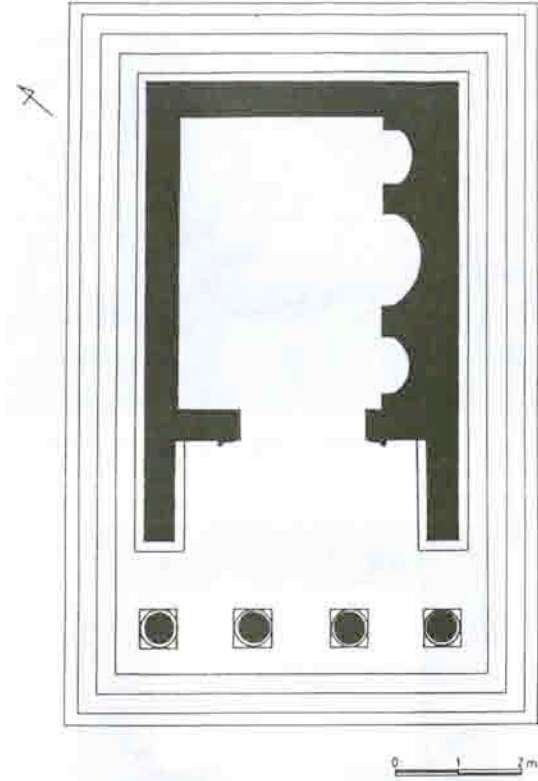
Resim 9 Lamos Vespasianus, Titus ve Domitianus Tapınağı kitabesi
(Bean-Mitford 1962, Lev. 36.c'den)

Resim 11 Iotape antik kenti

Resim 12 Iotape Traianus Tapınağı naos dış duvarı

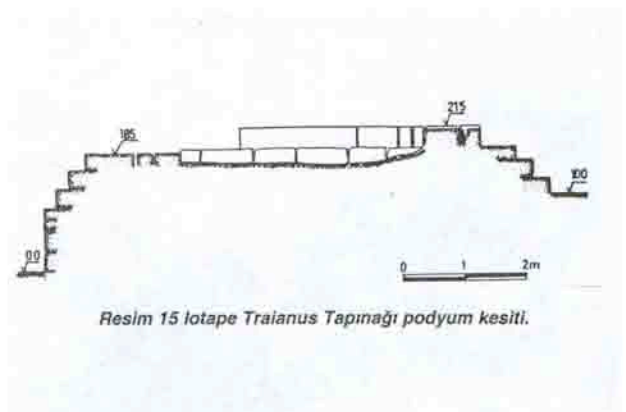
Resim 10 Lamos Vespasianus, Titus ve Domitianus Tapınağı planı

Resim 14 Iotape Traianus Tapınağı kitabesi

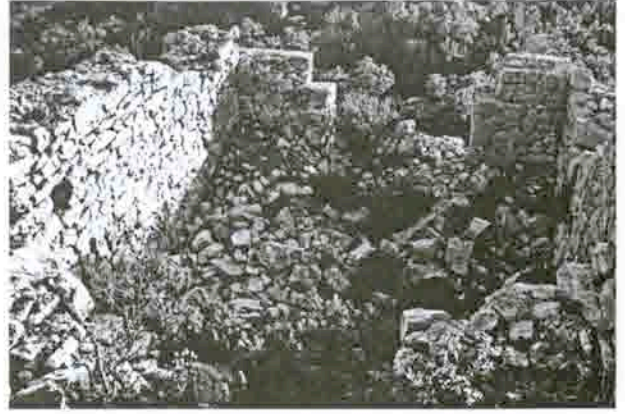
Resim 13 Iotape Traianus Tapınağı pronaos ve naos kapısı

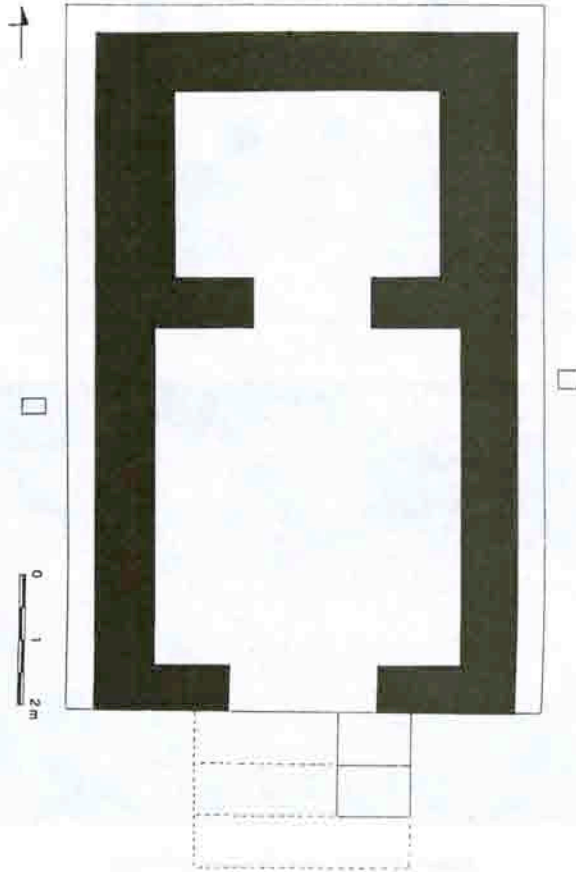
Resim 15 Iotape Traianus Tapınağı podyum kesiti.

Resim 16 Kestroi Antoninus Pius Tapınağı podyum ve naos dış duvarı

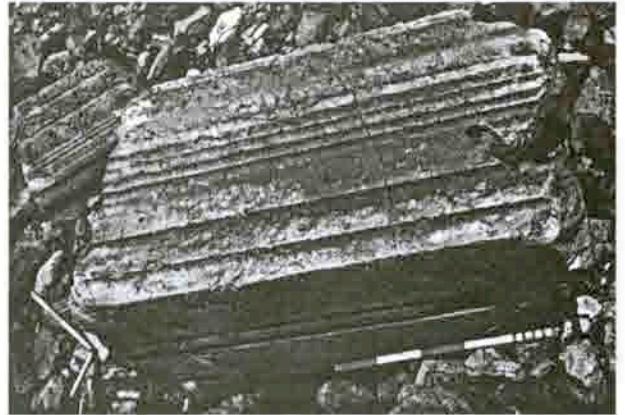
Resim 17 Kestroi Antoninus Pius Tapınağı ön odası

Resim 18 Kestroi Antoninus Pius Tapınağı planı

Resim 19 Karallia Marcus Aurelius ve Kommodus Tapınağı kalıntıları, batıdan

Resim 20 Karallia Marcus Aurelius ve Kommodus Tapınağı arşitrav-friz bloğu

Resim 21 Karallia Marcus Aurelius ve Kommodus Tapınağı alınlık parçası

Resim 22 Karallia Marcus Aurelius ve Kommodus Tapınağı kitabesi

KISALTMALAR

- Anadolu 1970 :M. U. Anadolu, "Küçük Asya'da Bulunan İmparator Tapınakları", ASA 2, İstanbul, 1970, 31-54.
- Bean-Mitford 1962 :G. E. Bean, -T. B. Mitford, "Sites Old and New in Rough Cilicia", AnatSt 12, 1962, 185-217.
- Bean-Mitford 1965 :G. E. Bean-T. B. Mitford, Journeys in Rough Cilicia in 1962 and 1963. (Denkschr. ÖAW. phil. Hist. Kl.85.) (1965).
- Bean-Mitford 1970 :G. E. Bean-T. B. Mitford, Journeys in Rough Cilicia in 1964-1968, (ETAM 3=Denkschr. ÖAW. phil. hist. Kl.102.) (1970).
- Büyükkolancı 1996 :M. Büyükkolancı, Pisidia Bölgesi Tapınak Mimarisi, (İstanbul 1996) (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Mitford-Andrews 1990 :T. B. Mitford- St. Andrews, "The Cults of Roman Rough Cilicia", ANRW II.18.3, 1990, 2131-2159.
- Price 1984 :S. R. F. Price, Rituals and Power. The Roman Imperial Cult in Asia Minor (1984).
- Söğüt 1998 :B. Söğüt, Kilikya Bölgesi'ndeki Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları, (Konya 1998) (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- Söğüt 1999 :B. Söğüt, "Lamos'da Bulunan Bir Tapınak", S. Durugönül-M. Durukan (Ed.), I. Uluslararası Kilikia Arkeolojisi Sempozyumu, Mersin 1-4 Haziran 1998, Olba II, 1999, 399-409, Lev.130-138.
- 1 Bir kişinin ölümünden sonra tanrılaştırılarak, tanrılar arasına katılması anlamına gelen "Apotheosis", Hellenistik Çağ'da ortaya çıkmış bir kavramdır(RE II.1, 1895, 184-188, bkz. Apotheosis (H. Gaertringen)). Grekler hiç yaşamamış olan kahramanları bile tanrılaştırarak tanrıların arasında göstermişlerdir. Tarihi süreç içerisinde tanrılaştırma yöneticiler tarafından daha çok benimsenmiş ve politik malzeme olarak kullanılmıştır. Büyük İskender Mısır'a geldiğinde Amon kehanet ocağına gidip, kendini Amon'un oğlu olarak ilan ettirerek, sağlığında tanrılar arasına katılmıştır(Arrianos, III, 3, 4; Diodoros, XVII, 49 vd.; Plutarkhos, Alexander, 27; Strabon, XVII, 814). Hellenistik Devir kralların kültleri konusunda bkz. Price 1984, 25 vd.
- 2 Augustus M.Ö. 29'da Anadolu'ya çeşitli dini yapılar yapılabilmesi konusunda yetki vermiştir. Bunun sonrasında Iulius Caesar'a çeşitli kültler adanmıştır(S. Mitchell, Anatolia. Land, Men, and Gods in Asia Minor, (1995) 100).
- 3 Roma Valisi Plinius'un(69-113) İmparator Traianus'a yazdığı bir mektupta; İmparatorun heykeline tapınmadıkları için Hristiyanların cezalandırıldıklarını belirtmiştir(K. Demirci, Dinlerin Dejenasyonu (1985) 88).
- 4 Anadolu'daki İmparator Tapınakları ve Kültleri konusunda bkz. Anadolu 1970, 31-54; T. Drew-Bear, "Representations of Temples on the Greek Imperial Coinage", MNANS 19, 1974, 27-64; P. Herz, "Bibliographie zum römischen Kaiserkult (1955-1975)", ANRW II 16.2, 1978, 833-910; A. Wlosok, Römischer Kaiserkult (1978); Price 1984; xxiii, 249-274; S. Mitchell, A.g.e., 100-117.
- 5 M. Büyükkolancı bu anlayışın daha sonraları eyaletlerde, Roma'ya ve Roma kültürüne bağlı aristokrat bir sınıf ortaya çıkarıldığını belirtmektedir(Büyükkolancı 1996, 167).
- 6 S. Mitchell, A.g.e., 100.
- 7 Dağlık Kilikia Bölgesi'nin sınırları ve buradaki alt bölgeler detaylı olarak T.B. Mitford ve St. Andrews tarafından belirlenmiştir(T.B. Mitford-St. Andrews, "Roman Rough Cilicia", ANRW II.7.2, 1980, 1232-1234; Mitford-Andrews 1990, 2136-2137).
- 8 Bölgede yaptığım araştırmalar esnasında yardımlarını esirgemeyen başta Alanya Müze Müdürü Dr. İsmail Karamut'a ve Arkeolog Seher Türkmen'e teşekkür ederim.
- 9 Grekçe ve Latince kitabeler G.E. Bean ve T.B. Mitford ile J. Nollé'nin çalışmalarından alınmış, Türkçe çevirileri Prof. Dr. Çetin Şahin tarafından yapılmıştır. Yardımlarından dolayı Prof. Dr. Çetin Şahin'e teşekkür ederim.
- 10 Bean-Mitford 1970, 60, no:32, Res.48; Mitford-Andrews 1990, 2153, 2155.
- 11 RE X.2, 1919, 1926-1927, bkz. Karallia, Karallia (W. Ruge); J. Nollé, "Pamphyliche Studien", Chiron 17, 1987, 235-250)
- 12 Kitabenin Grekçesinde şehrin adı Kıbyra olarak geçmektedir. Son çalışmalara göre burasının Karallia olduğu anlaşılmıştır. Bkz. dipnot 13.
- 13 Bugün agoranın güneydoğu kenarındaki tapınak kalıntılarında bir arıstrav-friz bloğunun fasciaları üzerinde Marcus Aurelius ve Kommodus'a ait bir kitabe bulunmaktadır. Biz daha önceki çalışmamızda G.E. Bean ve T.B. Mitford'dan aldığımız bilgilere dayanarak (Bean-Mitford 1970, 59-66, Res.48-53) şehrin Kıbyra Minor ve bu tapınağın da Claudius'a ait olabileceğini belirtmiştik(Söğüt 1998, 51-53). Ancak J. Nollé tarafından yapılan yayına göre; şehrin adı Karallia'dır ve tapınak, Marcus Aurelius ve Kommodus'a aittir(J. Nollé, A.g.e., 237-245). Kitabeler bizim sahamız dışında bir konu olmakla birlikte, yayınlarda ve şehirde yaptığımız incelemelere göre biz de J. Nollé'nin görüşlerine katılıyoruz.
- 14 RE XII.1, 1924, 424, bkz. Laertes 1 (W. Ruge).
- 15 Söğüt 1998, 53-56, Çiz.6-7, Lev.11-14, Plan 2.
- 16 Bean-Mitford 1970, 96-97, no:74.
- 17 Söğüt 1998, 56.
- 18 RE XI.1, 1921, 359, bkz. Kestros (W. Ruge); W.M. Ramsay, Dağlık Kilikia şehirlerinden Kaystros'un Kilise listelerinde Kestros şeklinde geçtiğini ve iki şehrin aynı olduğu belirtmektedir(W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Çev. Mihri Pektaş) (1960) 412, no:34); Kaystros/Kestros ve benzer isimlerle karşılaştırmalar için bkz. B. Umar, Türkiye'deki Tarihsel Adlar (1993) 411, bkz. Kaystros.
- 19 Söğüt 1998, 68-71, Çiz.15, Lev.26-27.
- 20 Bean-Mitford 1970, 157-158, no:159, Res.125, Fig.7; Mitford-Andrews 1990, 2153, 2155.
- 21 G.E. Bean ve T.B. Mitford'un krokisini verdikleri bu heykel kaidelerinden biz sadece ikisini in situ olarak görebildik. Diğerleri tapınağın içinde orijinal yerlerinden sökülmüştü (Res.4)(Bean-Mitford 1970, 158-160, no:159-163, fig.7).
- 22 Buraya imparator Domitianus'a ait kült heykeli de ilave edilmiştir. Muhtemelen daha sonraki damnatia memoriae (anıların belleklerden silinmesi) kararınca (H. Maiay, Epigrafi 1987, 5) çıkarılmış olmalıdır.
- 23 Antik kent yörede Adanda Kalesi olarak bilinmektedir. Şehir hakkında bkz. R. Paribeni-P. Romanelli "Studi e Ricerche Archeologiche nell'Anatolia Meridionale", MonAnt 23, 1914, 155-162, Res.35-37; RE XII.1, 1924, 566-567, bkz. Lamos 4 (W. Ruge); Bean-Mitford 1962, 207-211, Lev. 36.b-d; Bean-Mitford 1965, 31-33, Lev. VII.3-4; Bean-Mitford 1970, 172-175, Res. 144-147; F. Hild-H. Hellenkemper, Kilikien und Isaurien (1990) 331; B. Umar A.g.e., 16, bkz. Adanda.
- 24 Tapınağın mimarisi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Söğüt 1998, 75-79, Çiz.20-23, Lev.32-33; Söğüt 1999, 399 vd., Lev.130-138.
- 25 Bean-Mitford 1962, 208, no:32, Lev. 36.c; Anadolu 1970, 37; Mitford-Andrews 1990, 2154; Söğüt 1998, 79.
- 26 Kitabe meclis binasının güneydoğu köşesinde in situ olarak durmaktadır(Bean-Mitford 1962, 198, no:14, Lev.35.f; Mitford-Andrews 1990, 2154).
- 27 Söğüt 1998, 71.
- 28 Bean-Mitford 1970, 158-159, no:160, Fig.7.
- 29 Bean-Mitford 1970, 159, no:161, Fig.7.
- 30 RE IIA.2, 1923, 1308-1309, bkz. Selinus 11 (W. Ruge).
- 31 Yeni Babil kralı Neriglissar'ın M.Ö. 557-556'da Pirindu kralı Apuaşu'ya karşı yaptığı sefer ile ilgili metinlerde, Neriglissar'ın ordularının, Apuaşu'nun "atalarının başkenti" olan Kirşu'ya (bugünkü Gülnar-Maydancık Kale) kadar geldiğini, sonra buradan denize inip oradan Sallune'ye (yani Selinus:bugünkü Gazipaşa) kadar ilerlediği anlatılmaktadır(D. J. Wieseman, Chronicles of

- the Chaldaeum Kings (1961) 39-43, 75-77). Bu bilgiler Selinus'un M.Ö. 6. yüzyılda bölgenin önemli şehirlerinden birisi olduğunu göstermektedir. Demir Çağ'ında Dağlık Kilikia'nın sınırları ve ilişkiler konusunda bkz. L. Zoroğlu, "Cilicia Tracheia in the Iron Age: The Khilakku Problem", *Anatolian Iron Ages 3*, (The British Institute of Archaeology at Ankara, Monograph No:16), 1994, 301 vd.
- 32 Söğüt 1998, 27, 42.
- 33 D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor II* (1950) 605-609; O. Akşit, *Roma İmparatorluk Tarihi* (1985) 190.
- 34 H. A. Seaby, *Greek Coins and Their Values* (1966) 156, no:1979A; S. R. F. Price, *Sikke üzerinde tesvir edilen yapıyı Traianus Tapınağı olarak belirtmektedir*(Price 1984, 273-274, Katalog no:153); T.B. Mitford ve St. Andrews tarafından da imparator kültünün varlığı belirtilmiştir(Mitford-Andrews 1990, 2144).
- 35 Bu yapının üzerindeki toprak ince bir tabaka şeklindedir. Bu toprak dolgu temizlendiğinde stylobatın yanı sıra toikhobatin altıyapı ile olan ilişkisi açığa çıktığı zaman "şekerhane" olarak bilinen kalıntının fonksiyonun belirlenebileceği açıktır.
- 36 M.S. 48 yılında Dağlık Kilikia ile Lykaonia'nın bir kısmı, İmparator Caligula tarafından IV. Antiochos ile karısı Iotape'ye verilmiştir(W. M. Ramsay, A.g.e., 414, no:38-39). İmparator Vespasianus ise M.S. 74'de IV. Antiochos'un kızı Iotape ile onun kocası Alexandros'a küçük bir adadan oluşan krallık ülkesi başışlamıştır (W.M. Ramsay A.g.e., 415, no:41) B. Umar, İmparator Vespasianus'un M.S. 74'de IV. Antiochos'un kızı Iotape ile onun kocası Alexandros'a küçük bir adadan oluşan krallık ülkesi başışladığını belirterek, burasının Iotape olup, bu dönemde de kurulmuş olabileceğini belirtmektedir (B. Umar A.g.e., 344, bkz. Iotape).
- 37 E. Rosenbaum-G. Huber-S. Onurkan, *A Survey of Coastal Cities in Western Cilicia* (1967), 43, Fig.27, Plan 4; İ. Karamut-S. Türkmen, "Dağlık Kilikya'da Bir Kent: Iotape", *Türk Arkeoloji Dergisi* 31, 1997, 293, 297; Söğüt 1998, 62, Plan 3.
- 38 S. Onurkan, *Dağlık Kilikya Mimarisi Üzerine Araştırmalar, Hamam Yapıları* (1967) 21.
- 39 Söğüt 1998, 62-63, Çiz.10-12, Lev.20-23.
- 40 R. Paribeni-P. Romanelli, A.g.e., 181-182; R. Heberdey -A. Wilhelm, *Reisen in Kilikien*. (Denkcschriften ÖAW phil.-hist. Kl.44) (1896) 148, no:250; Anabolu 1970, 39-40, Res. 26-27.
- 41 R. Canat, *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes IV* (1927) 831; Price 1984, 137, 156, 273, Katalog no:149; Mitford-Andrews 1990, 2154. M. U. Anabolu kitabede geçen Hadrianus isminden, tapınağın Hadrianus Dönemi'nde (117-138) yapılmış olduğunu belirtmektedir(Anabolu 1970, 40). Kitabenin hem Grekçesi hem de Türkçe'sinden de görüldüğü gibi Hadrianus'un ismi geçmemektedir. Tapınak Traianus Dönemi'nde 115-117 yılları arasında inşa edilmiştir.
- 42 Bean-Mitford 1970, 159, no:162, Res.126, Fig.7.
- 43 R. Paribeni- P. Romanelli, A.g.e., 149-150; Bean-Mitford 1962, 216; Bean-Mitford 1970, 158; Price 1984, 273, Katalog no:148.
- 44 Söğüt 1998, 19.
- 45 Anabolu 1970, 37-38.
- 46 Bean-Mitford 1970, 164, no:172a, Res.135; Bean-Mitford 1965, 35, no:39; Mitford-Andrews 1990, 2154
- 47 Söğüt 1998, 82.; M.S. 2. yüzyılda inşa edilen Korinth Tapınakları konusunda bkz. M.U. Anabolu, *Küçük Asyada Bulunan Roma İmparatorluk Çağı Tapınakları* (1970), 69, 96.
- 48 Bean-Mitford 1970, 159-160, no:163-164, Fig.7.
- 49 Bean-Mitford 1962, 212-213, no:36-37; M.U. Anabolu tapınağın imparatorunun belli olmadığını belirtmektedir(Anabolu 1970, 46). Oysa kitabelere göre imparatorun ismi kesinlikle bilinmektedir.
- 50 Söğüt 1998, 71-73, Çiz.16, Lev.28.
- 51 Mitford-Andrews 1990, 2154.
- 52 A. Boeckh, *Corpus Inscriptionum Graecarum IV* (1859) 4414a, 4415a; R. Cagnat, A.g.e., 835a; Mitford-Andrews 1990, 2154.
- 53 Bu tapınak hakkında geniş bilgi için bkz. Söğüt 1998, 65-67, Çiz.13-14, Lev.24-25.
- 54 Aynı şekilde örülmüş tapınak duvar örgüleri Kolybrassos (Söğüt 1998, 46-47, 50-51, Lev.3, 7.d, 8.b) ve Lamos (Söğüt 1998, 77, Lev.32.b-d; Söğüt 1999, 400-401, Fig.2-3, 5-9) kentlerinde görülmektedir
- 55 Söğüt 1998, 51-53, Çiz.5, Lev.9-10.
- 56 J. Nollé, A.g.e., 240-241.
- 57 Bean-Mitford 1970, 43-45, no:21, Res.14-17; Mitford-Andrews 1990, 2153.
- 58 Bean-Mitford 1970, 41-43, no:20, Res.13; Mitford-Andrews 1990, 2153.
- 59 Bean-Mitford 1970, 38-41, no:19, Res.11-12.
- 60 S. R. F. Price'nin yaptığı çalışmada Anadolu'daki İmparator Tapınağı ve Kutsal Alanları'nın yıllara göre dağılımı şöyledir:
M.Ö. 50-0	0-M.S. 50	50-100	100-150	150-200	200-250	Tarihlenemeyen
13	10	7	15	9	2	21
- Tabloda da görüldüğü gibi Anadolu'da imparator kültünün çok görüldüğü dönem M.S. 100-150, az görüldüğü dönem ise M.S. 200-250 yılları arasındır. M.S. 3. yüzyılın ortalarından itibaren hıristiyanlığın yaygınlaşmasına bağlı olarak politeist inançla birlikte imparator kültünde de azalma başlamaktadır.
- 61 Kilikia Bölgesi'nde kitabeler yardımıyla bilinen imparator kültlerinin yıllara göre dağılımı konusunda bkz. Mitford-Andrews 1990, 2152-2155; Söğüt 1998, Tablo 3.
- 62 Flaviuslar Dönemi Dağlık Kilikia Bölgesi hakkında geniş bilgi için bkz. T. B. Mitford-St. Andrews, "Roman Rough Cilicia", *ANRW II.7.2*, 1980, 1246 vd. Olba-Diokaisareia arasında bulunan bir ml taşına göre bu yolun M.S.75-76 yapıldığı anlaşılmaktadır(T.S. MacKay, *Olba in Rough Cilicia* (1968) 41. Ayrıca Olba Bölgesi'ndeki yol ağı hakkında bkz. Ü. Aydınoglu, "Olba Bölgesi Yol Ağı", *Olba I*, 1998, 139 vd.
- 63 Seleukeia antik kentinde, Kalykadnos üzerindeki köprüyü L. Octavius Memor M.S. 77-78 yıllarında yaptırmıştır(J. Keil-A. Wilhelm, *Denkmäler aus dem Rauhen Kilikien*, *MAMA III*, 1931, 6, Res.10).
- 64 M.S.76 yılında Kestroi'de, M.S.77 yılında Lamos'da Vespasianus tapınakları inşa edilmiştir(Bean-Mitford 1962, 208, no:32, Pl. 36c; Bean-Mitford 1970, 158-160, no:159-163, fig.7; Mitford-Andrews 1990, 2154; Söğüt 1999, 399 vd.).
- 65 J. İnan, *Boubon Sebasteionu ve Heykelleri Üzerine Son Araştırmalar* (1994), 28.
- 66 Bean-Mitford 1965, 9, Fig.2; Söğüt 1998, 44-45, Lev.7a, Pl. 1.
- 67 Price 1984, 160, Fig.9; S.C. Stone III, "The Imperial Sculptural Group in the Metroon at Olympia", *AM* 100, 1985, 377 vd.
- 68 Söğüt 1999, 405.
- 69 Tapınak ve kült heykeli arasındaki bu farklılık tanrı/tanrıçalar için de aynıdır. Alanya Müzesi'nde sergilenen bomz Herakles heykelinin bulunduğu Kılı Köyü Asar Tepe'deki kutsal alanın çok basit duvarları olmasına karşılık, kült heykeli çok kaliteli. Bronz Herakles heykeli için bkz. M. Gürdal-S. Özenir, "Der Herkules von Alanya", *Antike Welt* 1986.3, 23-26.
- 70 Bu kutsal mekan minyatür bir tapınak veya içinde tanrı betimlemelerinin yer aldığı basit bir dolap şeklinde olabilir. Evlerin efendisi burada her gün tanrılara sunuda ve iyi dileklerde bulunmaktadır (H.J. Deichton, *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün* (Çev.:H.K. Ersoy) (1999) 13, Res.6).